

SOKAT ADOTT A DUNA MEG AZ ERDŐ

A bácskai Duna menti falvak telepítése a XVIII. század végére megtörtént. A telepítési okiratok sorra tartalmazzák, hogy az új lakosok a maguk házainak megépítéséhez elegendő faanyagot igényelhetnek. A folyó partján elterülő nagy erdőségek bőségesen ellátták fával a házépítőket. A házak fedelei pedig mind nádból készültek, amit ugyancsak a vizek, mocsarak partjain vágta az emberek. Az erdő és a tölgyes a jószág tartásban is segítette őket, ugyanis ott legeltették s makkoltatták disznaikat, vagyis a szükséges húsmennyiség előteremtésében nagy segítségükre sietett. Az otthon tartott jószágot az erdőben kaszált fűvel is etették. A télire való tüzelő is az erdőből került ki. Mindezekről a javakról szólnak az idősebb kupuszinai (bácskertes) emberek itt következő vallomásai.

*

A mangalica-malacokat, -süldőket, de még a göbéket is, a Dunán keresztül kivitték az erdőbe, a Szigába. Beljebb, a Hampóba nem vitték őket, a jáger nem engedte. Tavasszal vitték ki őket szekéren. Följük a szekérre lánchoronát, ólajtót, öreg ajtót tettek, hogy a malacok, süldők ki ne ugorhassanak a szekér belsejéből. Komppal keltek át a Dunán. Az erdőben összeeszkábáltak nekik ólakat a fokok közötti gerendekre, dombos terekre, hogy árvíz esetén ne legyenek veszélyeztetve, s a gazdák pár hétig minden nap kimen-

tek kukoricával, hogy az ólban megetessék a disznókat, majd később ki is engedték őket, s csupán estére hívták vissza őket ugyanúgy, míg végül a disznók a napközbeni legelés után maguk is visszataláltak óljukba. Azután a gazdák összefogtak, s akár minden nap, akár minden más- vagy harmadnap valamelyikük kiment az erdőbe ellenőrizni a disznókat. Ladikkal vitte át a gazdákat a mi Dunánkon az Ilia Misa bácsinak az anyja, a Maris néni, s azért kapott egy kis pénzt, mert a komp nem közlekedett mindig. A gazda a hátán vitte a morzsolt kukoricát, s az ólba szórta, oda hívta a malacokat enni. Mert pótolni kellett a legelőt, különben nem lett volna jó a zsírjuk a hízóknak. Az ólakba jártak aludni azok a disznók. Nem vigyázott rájuk senki. Maguk mentek ki reggel legelni. Így nem kellett otthon etetni őket. A legeltetési terület nem volt behatárolva, többszáz holdas erdőség, vízfolyások, fokok – mind az övék volt. Magas vízállás idején a fokok mind megteltek vízzel, s amikor az áradás visszahúzódott, a sekély fokokban ott ragadtak a halak, főleg a csukák, apróbb halak, s azokat is megették a disznók. A gazdák ezért aprópénzt fizettek a jágernek, hiszen az erdőgazdaság megengedte nekik az ottani disznó tartást, így az erdőalj tisztítása megoldódott. A malacok ott nőttek fel, kint az erdőben. Nyáron legeltek, ősszel meg a makkot ették. De néhányan még télre is kint hagyták őket. Csak amelyiket le akartak vágni, azt hozták haza szekéren, ismét lánchoronával letakarva. A komp hozta át a szekeret. De a vágásra kiszemelt disznókat előbb hazavitték, otthon etették még két hónapig moslékkal, kukoricával, hogy hízzanak meg valamelyest, s csak utána vágta le őket. A göbévé érett süldők ott kint párosodtak a vadkanokkal is, és akkor az ottani disznónak nem volt olyan jó és sok a zsírja. Szarvasmarhát nem vittek oda.

Füvet is kaszáltak a Szigában a kupuszinaiak, komócsot. De még a Hampó-erdő végén levő Szélesrétre is elmentek komócsért. A jáger kijelölte, hogy ki melyik területen kaszálhat. A komócs fűféle, olyan, mint a nád, csak alacsonyabb, s nem vág annyira. Van virágja is. A jószág szerette, mert kemény, a lo-

vak szerették. Amikor az megszáradt, akkor petrencéken kivitték a partra, és ladikon áthozták erre a felére, onnan pedig parasztkocsikon haza. A Julina Pista bácsinak volt harminc hold földje itt a határban, mégis átment kaszálni komócsot a Rókásba, az a Sziga egyik része, és onnan hozta haza. Nem vetett herét itt a határban, hanem komóccsal etette a jószágot. A határban így mást természetelt. A komócs jó volt aljazásnak is, és néha megtette takarmány gyanánt. Volt komp is a Dunán, de csak időszakosan járt, nem minden nap, csak bizonyos időszakban, így a szállítás nagyobb bérelt csónakokkal is történt.

A Szigába vitték a süldőket, jobbra süldőket. A Hampóba is vittek, de nem sokat. A Hampó is egy erdőség. Így van Kupuszinától: a mi Dunánk, vagyis az Öreg-Duna, akkor a Sziga-erdő, majd a Sárkányos-Duna, akkor a Hampó-erdőség, s azon túl a Kazuk-erdőség, és az visz ki a Nagy-Dunára, amit a mederszabályozás után ástak meg. A másik oldal Horvátország, elég közel van légvonalban. Vörösmatra lehetett menni ladikon. Meg a tökösi rétbe, dolgozni.

(Adatközlők: Cselyuszka Mihály, 1927-ben született, a beszélgetés 2015. augusztus 14-én történt; Balogh Pál, 1942-ben született, a beszélgetés 2015. augusztus 12-én történt; Buják János, 1939-ben született, a beszélgetés 2015. augusztus 14-én történt; Molnár József, 1951-ben született, a beszélgetés 2015. augusztus 14-én történt.)

*

Régen a mi Dunánkon is ment a hajó, közlekedett az 1930-as évek közepéig. Apám mesélte, hogy ő még látta a hajót. Apatintól jött fölfelé, s itt fordult meg a falu fölött. Meg a vízimalmok is itt voltak, itt, ahol a Dreznicai-csárda volt, a töltés falu felőli oldalán. Ott várakoztak ősszel a kocsik, télen a szánkók a búzával, hogy megőröljék a vízimalmok. Sok vízimalom volt, tizenhárom, tizenöt. Kupuszinai tulajdonban.

(Az adatközlő Erdélyi József, 1932-ben született, 2011-ben halt meg. A beszélgetés 2009 őszén történt.)

*

Itt az Iliánál volt komp a mi fiatalkorunkban. Át lehetett menni kompon is meg la-

dikon is a Szigába. Oda mentünk komócsot kaszálni. Az olyan, mint a sás, kicsit keskenyebb levelű. Azt is meg kellett beszélni a jágerrel, hogy hol kaszálhatunk. Miután megszáradt, akkor hazahoztuk. Valahogy áthoztuk a Dunán, kompon vagy ladikkal, s ott volt a kocsink, akkor azon hordtuk be a faluba. A lovak ették azt.

Többet jártunk fát vágni a Szigába is, meg a Hampóba is, mint kaszálni. Télen is, meg máskor is. Jobbára ágfa volt az, letört ágak, vagy kidőlt, beteg fa. A nagy törzseket az erdészek kivágatták a birtokosnak vagy az erdőgazdaságnak, s az ágak ott maradtak, azt szedtük össze mi, összevágtuk és összeraktuk rakásra. Nem kellett fizetni érte, de a jáger eljött leellenőrizni, hogy nincs-e a rakásban vastagabb és egészséges törzs. Aztán kihordtuk a partra, és nagy ladikon hoztuk át. A ladikot végig megrakták, magasra megrakták fával. Annyira megrakták, hogy a ladik oldalából csak négy-öt centiméter látszott ki a vízből. Mi a Sugárral a ladik végében ültünk. Féltem, hogy elsüllyedünk. A másik végében eveztek az emberek. Amikor átértünk, akkor kidobáltuk a ladikból a fát, s onnan hordtuk haza.

(Az adatközlő Makk István, 1942-ben született. A beszélgetés 2015. augusztus 14-én készült.)

*

Öregapámék hárman voltak testvérek, három legény. Ők november végén kimentek az erdőbe, csináltak maguknak ágból, nád-ból kunyhót, száraz fűvel, avarral kibélelték, ajtaja is volt, és egész karácsonyig ott voltak. Subájukkal takaróztak. Napközben fát és nádat vágtak eladásra. Vittek egy vagy két tábla szalonnát, s azon éltek. Kenyérért be kellett jönniük egyszer egy héten, esetleg valaki kivitte nekik. Az ünnepek után ismét kimentek, és csak a tavaszi munkálatok kezdetekor jöttek be a faluba.

Szélesréten is kaptunk fát vágni. Nagy vihar tövestől kitepte a nyárfákat, s a jáger szólt, hogy kivághatjuk őket. Reggel ötkor indultunk, télen, klumpában, és kilenc óra volt, mire odaértünk. Ott a törzseket is meg-

kaptuk. Mind össze kellett fűrészelni. Több napig voltunk kint. A Polgár Misa bácsi irányítása alatt építettünk magunknak kunyhót nádból. A szőlőskertekben épült kunyhókra hasonlított ez, csak a felső része nem volt teljesen összefogva, ugyanis a komóccsal bélelt kunyhó közepén hagyunk egy tiszta területet, ahol tüzet raktunk. Vigyázni kellett, hogy csak szilfával fűtsünk, ugyanis annak nem pattog a parazsa, s így nem égett le a kunyhó. A kivágott fát kivittük a Duna partjára, s onnan hajóval hoztuk le egészen a csárdáig. Ott raktuk ki, majd szekéren szállítottuk haza.

(Az adatközlő Cselyuszka Mihály, 1927-ben született. A beszélgetés 2015. augusztus 15-én készült.)

*

Nádat mindenhol lehetett vágni, ahol nőtt, mert arra szükség volt. A falut körülvevő mocsarakban bár sok, de gyengébb minőségű nád termett, azonban a Duna-ágak partjain, a Kucska-parton (ez egy Duna-ág), a Krak nevű víz partján, a kanálisok mellett és a belvizeken jó nádat lehetett vágni. Azt télen végezték, amikor befagyott a víz, és rá lehetett menni a jégre. Koszírral vágják, rövid pengéjű és rövid nyelvű nádvágó kaszával. A levágott nádat lefektették szépen sorban, a virágos végét azonos oldalra, s osztályozták is őket a hosszúság és vastagság szerint két osztályba. Majd kévébe kötötték vesszővel, kákából font kötéllel, fiatal nádcsomóval, kúpokba rakták össze, míg nem szállították haza kocsival. Levették a saroglyát a kocsi-ról, hogy a hosszú nádkévék elférjenek, de leginkább vendégoldalassal szekéren szállították, arra harminc-nyolcvan kéve is felfért. A nádat tavasszal, Szent József-nap környékén fölgyújtották, hogy a maradék, minőség-telen és törött nád leégjen, és az új termés szép, egyenes legyen. A legtöbb nád a háztetők fedésére, azok javítására kellett. Hát majdnem az egész falu nádtető volt régen. Csak a nagy tűz után már nemigen engedtek nádtetőt tenni az új házakra, de bizony a szegény ember csak azt tette. Meg nádból

készítették az udvari kerítéseket is, nem az utca felé, hanem a szomszéd felé, vagy az első és a hátsó udvar közé. Beásták olyan húsz centire a nádat a földbe, úgy kétméterenként cölöpöket vertek közéjük, és a nádat vesszőhéjjal összekötött korccal erősítették hozzájuk. Ez a kerítés mintegy két méter magas volt. Nádból fontak kerítést az ólak oldalának is. Még ma is van néhány nádtető ház a faluban. A szegényebb, vert falú házak oromzatát is nádból készítették, s kívülről sárral vastagon vakolták, elsimították, majd fehérre meszelték. Góré is készült nádból, és minden hátsó udvarbeli építmény fedele. Tavasszal a magágyakat is ilyen nádból készült ún. rekeszekkel fedték, hogy a kis palántákat megvédjék akár a meleg naptól, akár a vihartól. A határban a szőlőskertekben nádból építettek kunyhót, ahova be tudtak húzódni eső, vihar esetén. Ezek a kunyhók kör alakúak voltak, s jó méter magasan föntől abroncs formát húztak a nádra, ami azt összehajtotta és egyben is tartotta. A nádból istállókat is építettek a határban a földjük végén a gazdák, hogy rossz idő esetén, illetve a tűző nap elől a lovaikat is megvédhessék, s maguk is oda húzódtak be.

Nádsöprűt a szép bugájú nádból készítették. A házaknál általában két nádsöprű szokott lenni. Az újabbal a szoba fehér falait tisztították a portól, pókhálótól, míg a régebbi kopottal a döngölt padlót söpörték föl. Idővel ez utóbbi annyira megkopott, hogy az újabbal kellett söpörni, s így a tisztogatásra újat kellett venni. Ilyen nádsöprűt még a huszonegyedik század elején is lehet vásárolni.

Nádvágó foglalkozású ember is volt, aki egész ősztől tavaszig vágta a nádat, majd otthon osztályozta, és Zomborban a piacon árusította az első osztályút.

A nádazók, nádverők is foglalkozásszerűen végezték munkájukat. Ők javították, foltozták a nádtető házak fedelét, új szegést tettek a tetejére. Egész évben dolgoztak, amíg a száraz idő tartott. Külön felszerelésük volt. A javítást négy-ötvenként kellett végezni. Ezt a munkát egészen a 2000. évig láthattuk, hiszen még ma is van nádtető ház Kupuszinán.

Sást a sekélyebb mocsarakban vagy a mélyebbek partján vágtak nyáron. Ebből készült a búzakévév összefogó kötél nyáron, télen pedig szakajtót, gyékényszőnyeget, aszalókosarat vagy élesztőskosarat, méhkásokat fontak a férfiak, a székek ülő részét is fonták sásból, vagy szalmából.

Halászni is sokan és sokat jártak a Dunára és vízfolyásaira. Többféle módon halásztak: hálóval, pendelyhálóval, varsával, csíkot vesszőből font csíkvarsával, kisebb kerítőhálóval, tapogatóval, marázsával (rövid, keskeny háló, amit este letesznek az orvhalászok, s kora reggel már föl is szedik, mivel ezzel mindig tilos volt halászni; a vékony, de erős szálú hálóba beleakadt a hal). Hálót húztak az Öreg-Dunán, ami nehéz munka volt. A háló alján ólomgömbök voltak, fönt meg valami könnyű parafagömbök. A hálót egy jó darabon húzták, majd lassan bekerítették, és alulról kezdték emelni. Az ott lévő hal benne maradt. Akkor osztályozták. A nemesebb, szebb halakat elvitték az apatini halászati központba, a Centrálba eladásra, a kisebbeket vagy visszadobták a Dunába, vagy hazavitték. A halat, régen a csíkot főzve is, sütve is fogyasztották, és szárították is, füstölték is a csukát, krumplipaprikásba tettek egyet-egyét, sőt tartósítva télire, böjt idejére is tartogathatták. A szárítás nehézkes volt, ugyanis a száradó halra sok-sok darázs gyűlt össze. Legtöbbet piros szárnyú keszeget fogtak, jó tenyérméretű nagyságúakat, illetve pontyot, valamint törpeharcsát is. Fogtak még csukát, keszeget, compót, és néha óriási harcsát is, harminc-negyvenkilókat. Télen léket vágtak a Sárkányon, úgy fogták a halat, csukát. A halászati jogot egy apatini bérlő tartotta, és ő adta ki az engedélyt a halászatra a huszadik század folyamán. A kanálisokban, csatornáknál, gödrökben, fokokban szabadon halásztak az emberek. Sokat adott a Duna meg az erdő.

Vadászni csak az engedéllyel rendelkezőknek volt szabad. A határban nyúlra, fácánra, fűrjre vadásztak, míg az erdőben vaddisznóra, őzre, szarvasra. Hogy itt hajdan farkasok is tanyáztak, arra utal egy a Dunához közeli határrésznév, a Kurják, de őket már a xx.

században nem emlegette senki. Bár az Ormós-gyűjtemény 1860. évi adatai szerint „[a]z utóbbi 10 év alatt a farkasok száma úgy megnőtt, hogy a háziállatok sorában érezhető veszteséget okoztak.” A kupuszinai vadászársaság 1925-ben alakult meg.

A határban lévő legelőkön tehének, disznók, libák legeltek. A szegényebb emberek néha a lovakat is kihajtották a legelőre vagy a Duna-parti töltésre legelni. „Öregapám, Andrija Sándor bácsi, Janovics Sándor, kihajtották a lovat legelni, ide a szigetbe, kipányvázta a lábait, osz' ő meg furulázott. Vót neki furulája, osz' azt fújta.” (*Cselyuszka Mihály*, *1927.) „Édesapa, mikó' összekerültek, vasárnap délelőtt kihajtották a lovakat legelni, hogy ott lakjanak jól, mert otthon kevés volt a takarmány.” (*Molnár Teréz*, *1955.)

A Duna menti erdőben bőségesen termő fekete szederet apatini cigányasszonyok szüretelték, s vödörszámra árusították Zombor és Apatin piacain. Ebből készült a vitamindús szederbor, szederlekvár, szederdzsem, bár a gyümölcs magában is nagyon finom.

Rongyszőnyeget, nem új, köznapis ruhadarabokat mostak házi szappannal a Duna partjánál az asszonyok a meleg nyári napokon. Egy rövid padot tettek a part közelében a vízbe, arra helyezték a beszappanozott ruhát, amelyet mosófával, sulykolóval megütögettek, hogy a szenny kimenjen belőle, s azután kiöblítették, majd a füves parton szárították.

Nyáron lovas szekérrel is kimentek a Duna-partra, a lovakat kifogták, s bevezették őket a vízbe. A gazda tartotta a kötőfék szarát, hogy a lovak el ne ússzanak, s a lovak megfürödtek. Lóúsztatásnak nevezték ezt az állattisztítási műveletet. Utánuk a gazda is megfürdött a vízben, gatyája rajta száradt meg, ha nem volt egy alkalmas hely, ahol kicsavarhatta volna belőle a vizet.

Amikor az 1950-es évek végén megépült a Duna–Tisza–Duna-csatorna, akkor a talajvíz eltűnt a határból, mintegy lecsapolták a határt, és a növénytermesztésben nagy változás történt. Több dűlő, főleg az Angyalosok, ahol paradicsomot, paprikát, zellert termesztettek, azok a földek ilyen célra használhatatlanná váltak.